

Summary. Personal approach to linguistic notions take into consideration living and mental experience, individual perception, thinking, interests of both particular person and society. As a result – act of communication, directed not only on transmitting the information, cognition of the environment, settling relations between communicators, but also it reflects their attitude to all components of communication and it expresses the world outlook etc.

Thoughts of linguistic individuality about quality, character, and meaning of somebody or something are reflected in the category of evaluation. The aim of the scientific research is to define the content of category of evaluation and means of its expressing and also to study category of politeness as the means of subjective evaluation expression on the example of communicative situation of “request”.

Politeness as a component of interpersonal communication is a very important regulator of behavior, necessary for reaching the effective interaction between people. Usage of etiquette formulas and their linguistic arranging not only forms the view of new linguistic individuality, but also it becomes the exponent of its intentions, attitude to interlocutor, in other words – the means of subjective evaluation expression. The evaluative approach to the subject of cognition, its perception, becomes possible thanks to the formed system of norms and values, which are peculiar to every personality. The means of this category expression – are units of different linguistic levels.

Key words: *subjective evaluation, category of politeness, etiquette formula, communicative situation, artistic discourse.*

Отримано: 15.10.2015 р.

УДК 811.161.2:821.161.2.1В/7.08

Дмитренко О.О.

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАнь ІРИНИ ВІЛЬДЕ

На сьогодні мову художнього твору уже сприймають не лише як сукупність мовних засобів окремих рівнів і різноманітних тропів, а як художню цілісність, як текст, який віддзеркалює особистість автора, його світогляд. Йдеться про мовотворчість письменника, про тільки йому притаманний стиль оповіді, мовні образи, про характерні вислови і синтаксичні звороти, індивідуально-авторське словотворення тощо. Наявність індивідуального стилю для творчості й популярності письменника є визначальною.

Ірина Вільде – відома українська письменниця, громадський діяч, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, і зрештою, проста сильна, незламана українська жінка, що не боялася кинути виклик життєвим труднощам. ЮНЕСКО внесла письменницю до числа знаменитих людей ХХ століття. Важливу роль у розвитку сучасної української літературної мови належить саме їй, яка, даючи сучасникам і нащадкам уроки конкретності і глобальності, масштабності пережитого і художньо – філософський синтез особистого й історичного, морального і соціального, виявляє глибину думки та гостроту світосприймання.

Творчість Ірини Вільде, спалах літературної діяльності якої припав на першу половину ХХ століття, стала визначальною для утвердження естетичних координат новітнього українського письменства. У нашій свідомості талановита буковинка – володарка в царстві всеосяжного мону-ментального роману й найконцентрованіших форм малої прози, одна з найбільших вершин української літератури.

Ірина Вільде плідно працювала в жанрі новели, оповідання, нарису, публіцистики, повісті, роману, збагачуючи кожен з цих форм індивідуальними мовно-стилістичними засобами, підходящом до зображення життя. Ставлення до дійсності письменниця завжди прагнула виражати по-своєму. Своєрідною є і розповідна манера оповідань, вона завжди відбиває характер, вік, класову приналежність оповідача.

Вважаємо постать Ірини Вільде символічною: ця письменниця передала у своїй прозі новий настрій українства, гордо зберегла західноукраїнський колорит у радянську добу, створила неповторну ліричність стилю. Її творчий доробок – цінна літературна спадщина, що стала енциклопедією західноукраїнського життя, це звіт перед нащадками й минулим поколінням.

Творчість письменниці надзвичайно актуальна й сьогодні, вона є невичерпним джерелом для сучасних наукових досліджень у галузі літературознавства, мовознавства, історії, суспільствознавства, літературних інспірацій.

Із літературознавчого погляду творчий доробок Ірини Вільде досліджували Марія Вальо “високого ідейно-мистецького рівня в творчості Ірина Вільде досягла великою мірою завдяки гли-

бокому знанню української народної мови, в тому числі її діалектних – покутської та буковинської – відмінностей. Це дозволило їй не тільки наділити свої твори яскравим колоритом, але й наситити мову пристрасними емоціями” [1, 130]; Наталія Мафтин: “мала проза Ірини Вільде періоду 30-х рр. минулого сторіччя представлена всіма жанровими різновидами, що вповні характеризують і манеру письма, і специфіку образотворення...” [6, 53], а також літературні критики С. Андрусів, О. Харлан, С. Тодорюк, М. Федунь, Ю. Мельничук, Л. Василик та інші.

Проте, мова творів Ірини Вільде на сьогодні залишається маловивченою. У даному дослідженні ми спробуємо з’ясувати деякі мовні особливості збірки оповідань “Троянди і Терня”, виявити певні говіркові явища.

Матеріалом обрано цикл оповідань збірки “Троянди і Терня”.

Серед деяких фонетичних рис в аналізованій збірці спостерігаємо ненормативне вживання наголошених і ненаголошених голосних, а саме: голосного [e] замість [a] – *Стаємо вже важкуватими коханніє* [3, 103]; [o] замість [i] – *нагадала їм, як то колись у нашому селі бувало, а як тепер люди живуть, як зогріла словом, – то гості заплескали на її слова...* [3, 264]; *Ану, спробуйте, як ви такі моцні!* [3, 305]; *Він умів собі добрати компанію...такий Пастух!* [3, 60]; [и] замість [e] – *І хоч як я протестувала і відкручувалась, майже насильно взяла мене в свої руки і таки зробила з мене якесь модне чупирадло, ще й примусила у дзеркало подивитись на нього* [3, 131]; [и] замість [a] – *Відразу відчув це, хотіла його стероризувати й зломити надвоє, як суху гілку* [3, 60]; [и] замість [i] – *Витирають засохлі капри в кутиках очей, накриваючи по дорозі покривало на не зовсім свіжу постіль* [3, 303]; [a] замість [y] – *Красно дякую за гостину і перепрошаю, що стільки часу забрала...* [3, 322]; [a] замість [o] – *Вони мене зломали* [3, 98]; [a] замість [и] – *Піт обляв її* [3, 59]; [a] замість [и] – *Наша незнайомка мала рандеву з якимсь хлопчаком, а ми тобто ти приступила...* [3, 70] – *Я уникаю назвати прізвище не тому, що не маю довір’я до тебе* [3, 142] – *І чого ти так мучаєш себе* [3, 330] – *Для Зоні стало ясним, що вона ціляла в одного, а її стріла досягла зовсім когось іншого* [3, 113]; [o] замість [e] – *Хто її любить і чийого серця прагне вона?* [3, 74]; [y] замість [a] – *Здавалося йому, що як встане то удари, що силляться на його голову, менше болітимуть* [3, 78] – *В першій хвилині не пізнає її. – Пані до мене? – не втішується ще одною пацієнткою* [3, 65]; [y] замість [o] – *Я люблю мати при боці файну кубіту, щоб інші мені заздрили, – каже він* [3, 154]; [i] замість [a] – *Вигідно, без пересідки просто на місце* [3, 39]; [i] замість [y] – *Тарілки з обіду не помиті бо мамі болить голова болить, Ольга має свій новий спосіб ведення касових книг...* [3, 52].

У порівнянні з сучасними літературними нормами мова оповідань Ірини Вільде в системі консонантизму має ряд відхилень і своєрідних рис. Серед них – вживання одних приголосних замість інших: [ш] замість [с]: *Коли вже отак познайомився з усіма, повідомив, що домоуправління дістало не тільки нового домоуправа, але й прийдуть сюди завтра-позавтра новий бухгалтер і пашпортист* [3, 306]; *Ти мені відповиси на ось яке питання: чому тих шлекулянтів пускають до Львова?* [3, 332]; [с] замість [ц]: *Лише по сих словах можете судити, які ще в нас несвідомі люди були, особливо старшого покоління* [3, 192]; [к] замість [ц]: *Сталося це насамперед помітно по губах, що стали блідо-жовтими, як квіт ямину* [3, 11]; [ц] замість [ш]: *На рани Христа, в чому та різниця, моя поцтыва Вовкова?* [3, 312]; [ж] замість [дз]: *До часу жбан воду носить* [3, 217].

Вставний [л’] є після губних приголосних: *А, добре, здоровлячко, пане Амбрози!* [3, 335].

Відсутність протетичного [г] приголосного перед голосним: *Усміхається мені в одному місці – оріхова інкрустована спальня; Ой острі, покійні були!* [2, 42].

Спостерігаємо явище апокопи (усічення кінцевих звуків у слові, зокрема в ненаголошеній позиції під впливом наступних слів: *Чуєте, братове, а мо’, зібрати громаду та й піти до шкільного інспектора просити, щоб надав дівчині посаду таки в нашому селі?* [3, 66].

Вживання префіксів-прийменників *зо, передо*: *Оля дивилася на Мотрю з розкритими устами, здеревіла з великого зачудування, а може, зо страху* [3, 56]; *Тоді стала передо мною присадкувата, з високими грудьми, з примруженими очима, вся в якомусь яскравому жінка (страшенно хочеться сказати «баба») і промовила гортанним голосом* [3, 60].

Виявлено також деякі морфологічні риси, а саме: залишки форм двоїни: *А я тебе просив, душко, щоб ти ніколи не тичила своїх три гроші, як я з людьми розмовляю, чи не просив?* [3, 320]; поширеність відмінкових закінчень іменників, зокрема М. В. на -ім: *В притіненім покої лежить на отаманці мама.* [3, 52]; *Стебнуєте на правім боці!* [3, 58]; *Мені саме здається, що у вас є мистецький нерв, а може навіть талант в якімсь напрямі* [3, 78]; *Що цікавого може писати жінка, яка вже є для когось в цім випадку для Мотриної мамі, тьотею?; Мотря помітила в однім його ріжку гапт* [3, 55]; *Треба мати відвагу зупинитися на цім і усвідомити собі одну правду: мама любила його колись* [3, 56]; *Не забувайся, Тоньку, і пам’ятай, що ми в публічній місці* [3, 60].

Складні форми вказівного займенника: *тамті, тамтой, тамта*: *Пішла я поміж жінок, пегореворила з тою-тамтою і бачу, що тут багато не вдієш* [3, 193].

Дієслівні форми з залишками давнього перфекта *аби-сь*: *На, котику, аби-сь пам'ятав свою господиню...*[3, 217].

Зафіксовано помітну тенденцію вираження обставини часу конструкцією з прийменником по та іменника у місцевому відмінку: *По досвітках скриплять колодязі, а вечорами линуть сині димочки до неба, як сама молитва* [3, 51]; *Цю годину вона мала по обіді, десь біля третьої, як кінчали їсти моряки* [3, 20]; *Інші люди мають щастя виграти на лотереї, знайти підкову чи одержати спадок по вуйкові в Америці* [3, 60]; *Одного гарного дня він тільки повідомив панну Місю, про те, що він у же по шлюбі* [3,150].

Використання характерних прислівників: *Думаю заки заїду додому, лист цей буде вже в дорозі до тебе* [3, 34]; *А потім, певно, пригадала собі, як Мотря не раз фантазувала про те, щоб стати великою сценічною артисткою...* [3, 201]; підсилювальної частки *ади*: *Якби я знав був, Марійко, та я б додав ще їм і те, що мав, щоб тільки тебе взяти, бо, ади, сканав мені вік, як воскова свічка...*[3, 201].

Вживання конструкції-фразеологізми: *дати драла* – “втїкати”: *Цікаво, що поробляє, коли не дала драла, наша «золота» панна Міся?* [3, 162]; *ні з сього ні з того* – “безпричинно”: *При компоті спитала ні з сього ні з того* [3, 103]; *ломи голову* – “напружено думати”: *Завтра дадуть мені ділянку, то добре, але тепер ломи собі голову* [3, 300].

Діалектна лексика використовується у мові творів як один з важливих компонентів, зокрема в діалогах і описах побутових ситуацій, взагалі тоді, коли автор прагне надати мові свого твору природного розмовного забарвлення.

Найповніше в оповіданнях репрезентовані лексико-семантичні діалектизми різної частини мовної належності. Авторка використовує різні лексеми для називання осіб за свояцтвом, віком, родом занять: *вуйко* – дядько по матері, брат матері: *Хвилиною мені здавалось, що моя місія, безперечно, закінчиться успіхом – вуйко допоможе Янекові* [3, 90]; *вуйшек*: *А почалося воно з того, що влітку тридцять шостого року несподівано, як грім серед ясного дня, приїхав до Пястів багатий вуйшек* [3, 82]; *дітвак* – дитина: *У скільки років жив, наче в летаргії, аж раптом цей дітвак дивно й боляче пробудив його...*[3, 80]; *хлоп* – чоловік, мужчина, хлопець: *Ви ж знаєте, що наш хлоп оцінює тільки те, що дорого коштує...*[3, 110]; *фурман* – візник: *А ви, тату, підіть в область і скажіть там, що ви ніколи не наймали їх, бо ті фурмани...* – вона почервоніла, – *були не наймати, а ...коханці вашої жінки ...*[3, 215]; *дука* – багач: *В ті часи покинути шлюбній жінці такого дуку, як Кавуля, і залишитись у тому ж селі було неможливо* [3, 216].

Речі на позначення домашнього вжитку та побуту людей: *бамбетель* – лавка, ліжко; *канпка* – диван : *Я повела очима по хаті: під стіною стояв так званий бамбетель, а у протилежному кутку була канпка* [3, 136]; *слоїки* – банки: *Я казала Ксені добре слоїки виварити і на гарячій висушити...* [3, 100]; *збанок* – глекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу: *На вікні у Зоні помітила Лєся білий фарфоровий збанок і чомусь взяла це за знак, що Зона дома* [3, 105]; *пудло* – коробка або футляр: *Нарешті дівчина залишає квартиру, несучи пудло з фанери в руці* [3, 325]; *цєрата* – тканина, покрита з одного або з обох боків особливою речовиною, що робить її водонепроникною: – *Маєш – виїняла з-під цєрати стола якийсь лист і подала* [3, 40].

Назви частин тіла: *цєра* – колір шкіри: *Не має гарної цєри...* [3, 104]; *чєрево* – живіт: *Настояний на горілиці полин вгамовує болі в чєреві* [3, 264]; *бузьо* – рот, губи: *Само собою розуміється, що першим жестом мого шефа, як тільки дізнався він про правду (незважаючи на всі його попередні компліменти щодо моєї фігурки і бузі)* [3, 155]; *рам'я* – плече: *Він оглянувся, чи хто не йде, перехилив її голівку через своє рам'я і сказав у саме лице* [3, 30].

Своєрідну групу утворюють назви одягу: *футерко* – хутро, шуба: *Мала намір тепер, улітку, купити по дешевій ціні зимове футерко для Влодка* [3, 98]; *подолок* – спідниця: *Лист завиюється у складки газети, так, що впав Лєсі у подолок, коли розгорнула газету* [3, 100].

Ірина Вільде залучила цю лексику до активного функціонування у зв'язку з тим, що вона сприяє достеменному відтворенню мовного, побутового колориту, психічної атмосфери, реалій доби, місцевості, типізації та індивідуалізації персонажів.

Отже, в проаналізованій збірці оповідань Ірини Вільде діалектна лексика виступає виразним мовним засобом, який допомагає митцю глибоко розкрити чи дослідити ментальність героїв, виконує роль домінантного образотворчого фактора у розкритті внутрішнього світу героїв. Письменниця вживає діалектну лексику створюючи певний колорит. Діалектна лексика виконує й пізнавальну функцію, адже знайомить нас з предметами побуту, господарювання, виробничої діяльності, звичаями тощо. Більшість діалектизмів в оповіданнях художньо виправдані, вступаю-

чи у семантико-стилістичну взаємодію зі словами літературної мови. Використання діалектизмів надає мові дійових осіб художніх творів природного звучання.

Список використаних джерел

1. Вальо М. Ірина Вільде: Літ.-критич. нарис / Марія Андріївна Вальо. – К. : Радянський письменник, 1962. – 138 с.
2. Вільде Ірина. Незбагненне серце / Упоряд., вступ, стаття і прим. М. Вальо. – Львів, 1990. – 255 с.
3. Вільде Ірина. Троянди і Терня. Повісті та оповідання / Ірина Вільде. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1961.
4. Ґрещук В. В. південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис / В. Ґрещук, Вал. Ґрещук. – Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 201. – 309 с.
5. Мафтин Н. Мала проза Ірини Вільде: неповторність індивідуального голосу / Наталя Мафтин. – Івано-Франківськ, 1998. – 116 с.
6. Мафтин Н. Щоб запалити любов до Всесвіту. Рання проза Ірини Вільде. [Текст] / Наталя Мафтин // Слово і час : Науковий журнал. – 2007 / 1. – N 5. – С. 49–55.
7. Харлан О. Чернівецький текст у циклі повістей Ірини Вільде “Метелики на шпильках” / О. Харлан // Слово і час. – 2008. – № 2. – С. 27–32.
8. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970-1980. Т.1-11.

Анотація. У даному дослідженні проаналізовано деякі мовні особливості збірки оповідань Ірини Вільде, виявлено певні говіркові явища, а також лексико-семантичні діалектизми різної частиномовної належності. Простежено їхню роль у відображенні місцевого колориту, в образотворенні, індивідуалізації героїв художнього твору. Матеріалом обрано збірку оповідань «Троянди і Терня».

Ключові слова: діалект, фонетичні особливості, морфологічні особливості, синтаксичні особливості, художній твір, народні говори, діалектна лексика.

Summary. Study of style of the writer based on deep knowledge of his speech, which is inextricably linked with the national language, since it is based on it. Features of use of dialect in literary works of the writer has always attracted the attention of both writers and linguists. The results of a complete analysis of the use of dialect in literary texts contribute to deepening the concept of a national language picture of the world, may be the basis for the study of language perception of the world by the author.

The article deals with the research of some linguistic features of collection of stories by Iryna Vilde, are discovered certain phenomena of manners of speaking, particular dialect vocabulary for linguistic identity. Trace their role in the reflection of local color in the creation of images, the individual characteristics of heroes artwork. Material chosen collection «The roses and the thorns».

Dialect vocabulary is part of the artistic mind of the writer, reflects the national outlook, the language used for the depiction of portraits, scenes from everyday life. Most dialect in stories artistically justified, enter the semantic and stylistic interaction with said language. Used in artistic language dialect, sounding and most accurate in the figurative features more draws attention to the background of language. They provide language actors fiction natural sound. In the stories of Iryna Vilde serves a distinct dialect vocabulary speech tool that helps the artist deeply expand or explore the mentality of the characters, serves as the dominant factor in revealing the fine inner world of the characters.

Key words: a dialect, phonetical feature, morphological feature, syntactical construction, artwork, folk manner of speaking, dialect vocabulary.

Отримано: 24.10.2015 р.